

Gondolatok az előzetes letartóztatásról az új román Büntetőeljárás törvénykönyv és az Emberi Jogok Európai Egyezménye tükrében

I. Bevezető gondolatok

Az új román Büntetőeljárás törvénykönyv (a továbbiakban: új Be.) 202. § (4) bek. e) pontja értelmében az előzetes letartóztatás a kényszerintézkedések egyik formája. Fontos megjegyezni, hogy tartalmát tekintve, az előzetes letartóztatás a legszigorúbb kényszerintézkedés, ugyanis a többi kényszerintézkedéssel ellentétben – az őrizetbe vétel kivételével – nemcsak korlátozza a vádlott személyi szabadsághoz való jogának gyakorlását, hanem megfosztja a vádlottat ezen jogának érvényesítésétől. Ugyanakkor, habár az őrizetbe vétel is megfosztja a gyanúsítottat vagy a vádlottat személyi szabadsághoz való jogának gyakorlásától, ezt maximum 24 órára lehet elrendelni, míg az előzetes letartóztatás időtartama, sorozatos meghosszabítások esetén, a nyomozati szakaszban elérheti a 180 napot, az elsőfokú bírósági tárgyalás folyamán az 5 évet vagy a büntetés felső határának felét. Ezen okból kifolyólag, a Be. 9 § (2) bek.-e alapvető szinten szabályozza a kényszerintézkedések – különös tekintettel a személyi szabadsághoz való jog gyakorlását megfosztó kényszerintézkedések – rendkívüli jellegét. Más szavakkal, amennyiben az eljáró hatóság úgy véli, hogy szükséges egy adott kényszerintézkedés elrendelése, az előzetes letartóztatás csak *ultima ratio* alkalmazható, amennyiben a kényszerintézkedések célja nem biztosítható más, a vádlott alkotmányos jogainak gyakorlását kevésbé korlátozó intézkedés kiszabása révén.

Az előzetes letartóztatást, a vádlott személyi szabadsághoz való jogára gyakorolt negatív hatások miatt a Be. rendelkezésein kívül Románia Alkotmányának 23. §-a is szabályozza. Ugyanakkor, mivel a személyi szabadsághoz való jog alapvető emberi jog, korlátozása határait és feltételeit az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény) 5. §-a is szabályozza. Következésképpen, a jogalkotó köteles eleget tenni mind az alkotmányos, mind pedig a Egyezményből fakadó követelményeknek az előzetes letartóztatás szabályozása alkalmával, ugyanakkor, a nemzeti bíró köteles érvényesíteni az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) az Egyezmény 5. §-ához fűződő joggyakorlatát az előzetes letartóztatásra vonatkozó kérelmek elbírálása alkalmával.

II. Az előzetes letartóztatás elrendelésének törvényi feltételei

II.1. Általános feltételek

Az új Be. 202. § (1) bek.-e értelmében a kényszerintézkedések foganatosításának célja a büntetőeljárás optimális feltételek mellett történő lefolytatásának biztosítása, a vádlott nyomozás vagy tárgyalás alóli kibúvásának megakadályozása, illetve további bűncselekmények elkövetésének megakadályozása. Következésképpen, a kényszerintézkedések nem büntető jellegűek, hanem főként megelőző, prevenciós szerepet töltenek be.

¹ A szerző ügyvéd, a romániai Bihar Megyei Ügyvédi Kamara tagja; jogi tanulmányait a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Jogtudományi Karán végezte, ahol LL.M. fokozatot szerzett; Ph.D-hallgató a PTE ÁJK-n; egyetemi tanársegéd a kolozsvári Sapientia EMTE, Természettudományi és Művészeti Karának Jog Szakán. E-mail: kadar.h@lawyer-romania.com

Bármelyik kényszerintézkedés elrendeléséhez szükséges a fentebb felsorolt célkitűzések valamelyikének fennállása. A büntetőeljárás optimális feltételek mellett történő lefolytatása akadályozva lehet, amennyiben olyan adatok vagy bizonyítékok állnak az igazságszolgáltatási szervek rendelkezésére, amelyek arra utalnak, hogy a vádlott a tanúkat, a vádlott-társakat, a sértetteket vagy a szakértőket befolyásolja vagy ezeket szándékszik befolyásolni, illetve tárgyi bizonyítékok megsemmisítését tervezi. A vádlott nyomozás vagy tárgyalás alóli kibúvásának veszélye akkor merülhet fel, amennyiben adatok vagy bizonyítékok utalnak arra, hogy a vádlott külföldre menekülhet a büntető felelősségre vonás megakadályozása céljából. Az EJEB rávilágított arra², hogy a vádlott büntetőeljárás alól történő kibúvásának veszélyét nem lehet kizárólag a vád tárgyát képező bűncselekmény magas büntetési határaitra alapozni, hanem egyéb konkrét körülményeket is figyelembe kell venni, amelyek megerősíthetik vagy kizárhatják a kibúvás veszélyét³. Ilyen körülményeknek minősíthetőek: a vádlott jellege, moralitása, lakhelye, foglalkozása, anyagi helyzete, családdal, illetve azzal az országgal való kapcsolata, ahol a büntetőeljárás folyik. Más esetekben olyan jellegű adatok vagy bizonyítékok állhatnak az igazságszolgáltatási szervek rendelkezésére, amelyekből arra lehet következtetni, hogy a vádlott újabb bűncselekmények elkövetését tervezi. Fontos megjegyezni, hogy ezen utóbbi esettel kapcsolatosan, a Strasbourgi Bíróság kifejtette⁴, hogy a vádlott büntetett előélete önmagában nem képes igazolni újabb bűncselekmények elkövetésének veszélyét.

A régi Be.-vel ellentétben, amely lehetővé tette és külön alfejezetekben szabályozta mind a gyanúsított, mind pedig a vádlott előzetes letartóztatásának lehetőségét, az új Be. 203 § (3) bek.-e értelmében az előzetes letartóztatás, az őrizetbe vétellel ellentétben, kizárólag a vádlott tekintetében rendelhető el, vagyis azzal a személlyel szemben, akire vonatkozóan az új Be. 309. §-a értelmében az ügyész hivatalosan is vádat emelt.

Az új Be. 202. § (1) bek.-e szabályozza a kényszerintézkedések foganatosításához szükséges legfontosabb feltételt, amelynek értelmében bármely kényszerintézkedés csak abban az esetben rendelhető el, ha az igazságszolgáltatási szervek birtokában olyan *adatok* vagy *bizonyítékok* vannak, amelyek fényében a vádlott alaposan gyanúsítható egy adott bűncselekmény elkövetésével. Fontos megjegyezni, hogy az új Be. 223. § (1) bek.-e, az előzetes letartóztatás elrendeléséhez szükséges feltételek szabályozása alkalmával, megismétli a fentebb említett általános rendelkezést egy igen fontos módosítással: az előzetes letartóztatás elrendelésének érdekében, a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja kizárólag *bizonyítékokra* támaszkodhat. Más szavakkal, amennyiben csak adatok támasztják alá a bűncselekmény elkövetésének gyanúját, az előzetes letartóztatás nem rendelhető el. Ugyanakkor, fontos megjegyezni, hogy az alapos gyanút alátámasztó bizonyítékokat, a nyomozó hatóságoknak minden esetben törvényesen kell beszerezniük. Következésképpen, az előzetes letartóztatás elrendelése iránti kérelem elbírálása során, az eljáró bírónak lehetősége kell, hogy nyíljen a bizonyítékok beszerzésének törvényességi vizsgálatára⁵. Fontos megjegyezni azonban, hogy a fentebb hivatkozott lehetőség kizárólag a kényszerintézkedés elrendeléséhez szükséges ideiglenes törvényességi ellenőrzést feltételez. Más szavakkal, amennyiben a megkeresett bíró adott bizonyítási eszközök beszerzésének törvénytelenységét állapítja meg, nem zárhatja ki ezeket – ugyanis erre kizárólag a tárgyalást előkészítő eljárásban kerülhet sor – hanem egyszerűen visszautasítja az előzetes letartóztatásra vonatkozó kérelmet, amennyiben a törvénytelenül beszerzett bizonyítékokon kívül más bizonyítékok nem képesek alátámasztani a bűncselekmény elkövetésének tényét.

² Ld. EJEB, Letellier v. Franciaország, 1991. június 26.

³ Ld. EJEB, Iljkov v. Bulgária, 2001. június 26.

⁴ Ld. EJEB, Muller v. Franciaország, 1997. március 17.

⁵ Volonciu, Nicolae et al.: Noul Cod de procedură penală comentat. Ed. Hamangiu, Buc., 2014., pp. 502.

Az előzetes letartóztatás elrendeléséhez szükséges ésszerű gyanú feltétele az Egyezmény 5. § (1) bek. c) pontjában nyer megfogalmazást. A hivatkozott rendelkezés értelmében kizárólag abban az esetben lehet megfosztani személyi szabadsághoz való jogától egy bizonyos egyént, amennyiben törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel intézkedés foganatosítása szükséges egy adott bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja miatt, vagy amennyiben ésszerű oknál fogva szükséges, hogy egy adott személyt megakadályozzanak bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben. Az “alapos gyanú” fogalmát nem definiálja sem a régi, sem pedig az új Be., ezen oknál fogva az említett kifejezést az EJEB joggyakorlatának fényében kell alkalmazni. Ennek értelmében az “alapos gyanú” fogalma alatt olyan adatokat vagy információkat kell érteni, amelyek képesek egy objektív és független megfigyelőt meggyőzni arról, hogy egy adott személy bűncselekményt követett el⁶. Fontos megjegyezni, hogy az előzetes letartóztatás elrendeléséhez elegendő az alapos gyanú megléte, más szavakkal, az igazságszolgáltatási szerveknek nem kell olyan bizonyítékokat szolgáltatniuk, amelyek képesek megalapozni egy elmarasztaló határozatot⁷. Egy adott személyt csak abban az esetben lehet letartóztatni, amennyiben törvényesen megindították ellene a büntetőeljárást, továbbá, az igazságszolgáltatási szervek tudják igazolni, hogy az illető személy alaposan gyanúsítható egy bizonyos bűncselekmény elkövetésével⁸. Következésképpen, nem rendelhető el egy adott személy előzetes letartóztatása, amennyiben a bűncselekmény elkövetésének szándéka még nem öltött testet⁹.

Az új Be. 202. § (3) bek.-e, olyan új feltételek teljesülését követeli meg a kényszerintézkedések elrendelése érdekében, amelyeket a régi Be. nem nevesített: az arányosság, illetve a szükségesség feltételét. A fentebb hivatkozott rendelkezés értelmében, bármely kényszerintézkedésnek arányosnak kell lennie a vád tárgyát képező bűncselekmény súlyával és szükségesnek kell lennie az általa kitűzött cél eléréséhez. Meglátásom szerint ezen új feltételek bevezetése igen nagy jelentőséggel bír, ugyanis a kényszerintézkedések elrendelése során, a régi Be. rendelkezései értelmében, az eljáró bíró vagy bíróság túl nagy értékelési szabadsággal rendelkezett. Az újonnan beiktatott feltétel értelmében, példának okáért a magánlaksértés bűncselekményének elkövetése esetén, még ha bizonyítékok is állnak a nyomozó hatóság rendelkezésére, amelyek arra utalnak, hogy a vádlott további bűncselekmények elkövetésére készül, nem rendelhető el az előzetes letartóztatás, ugyanis ez nem arányos az elkövetett bűncselekmény súlyával. Ebben az esetben elegendőnek bizonyul a lakhelyelhagyási tilalom vagy a hatósági felügyelet alkalmazása. Ugyanakkor, amennyiben a vádlott egy erőszakos bűncselekményt követett el, amelynek súlya arányos lehet az előzetes letartóztatás intézkedésével, az említett kényszerintézkedés mégsem rendelhető el, amennyiben a nyomozati anyagból az tűnik ki, hogy ennek alkalmazása nem tesz eleget a szükségesség feltételének, ugyanis a vádlott beismerő vallomást tett, amelyben kifejezte az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatos megbánását, megtérítette az okozott kárt és segítette a nyomozó hatóságokat a tettestársak kézre kerítése során. Fontos megjegyezni, hogy az arányosság feltételét mind *in abstracto*, a bűncselekmény jellegének és büntetési határainak figyelembe vételével, mind pedig *in concreto*, a bűncselekmény elkövetésének körülményeire, módjára, az elkövető személyének veszélyességére, a bűncselekmény előtt és után tanúsított magatartására tekintettel kell alkalmazni.

⁶ Ld. EJEB, Fox, Campbell és Hartely v. Nagy-Britannia, 1990. augusztus 30.

⁷ Ld. EJEB, N.C. v. Olaszország, 2001. január 11.

⁸ Ld. EJEB, Lawless v. Írország, 1961. július 1; EJEB, Ciulla v. Olaszország, 1989. február 22.

⁹ Predescu, Ovidiu - Udroui, Mihail: Convenția Europeană a Drepturilor Omului și dreptul procesual penal român. Ed. C.H. Beck, Buc., 2007, pp. 126.

II.2. Különleges feltételek

Az új Be. 202. §-a szabályozza azokat az általános feltételeket, amelyek teljesítése bármely kényszerintézkedés elrendelése esetén szükséges. Tekintettel arra, hogy az előzetes letartóztatás a legszigorúbb kényszerintézkedés, mivel a vádlott személyi szabadsághoz való jogának megfosztását feltételezi, az új Be. 223. §-a szabályozza azokat a konkrét helyzeteket, amelyek fennállása esetén elrendelhető az előzetes letartóztatás. Az új Be. 223. § (1) bek.-e négy olyan helyzetet szabályoz, amelyek esetén nem szükséges a közrend veszélyeztetésének igazolása, és amelyek elrendelése nem függ a vád tárgyát képező bűncselekmény felső határától. A jogi szakirodalomban hangsúlyozták¹⁰, hogy az elemzett négy helyzet valójában nem más, mint a kényszerintézkedések általános célkitűzéseinek [az új Be. 202. § (1) bek.] konkrét megfogalmazása: a büntetőeljárás optimális feltételek mellett történő lefolytatásának biztosítása [új Be. 223. § (1) bek. b) és c) pont], a vádlott nyomozás vagy tárgyalás alóli kibúvásának megakadályozása [új Be. 223. § (1) bek. a) pont], illetve további bűncselekmények elkövetésének megakadályozása [új Be. 223. § (1) bek. d) pont].

Az új Be. 223. § (1) bek. a) pontja értelmében az előzetes letartóztatás elrendelhető, amennyiben a vádlott elfutott vagy elbújt azzal a szándékkal, hogy kivonja magát a nyomozás vagy a bírósági tárgyalás alól, illetve amennyiben olyan jellegű előkészületeket tett, amelyek a nyomozás vagy a bírósági tárgyalás alóli kibúvás lehetőségére utalnak. Fontos megjegyezni, hogy míg a régi Be. alapján az előzetes letartóztatás elrendelhető volt abban az esetben is, ha az igazságszolgáltatási szervek rendelkezésére álló adatok kizárólag arra utaltak következtetni, hogy fennáll a potenciális veszélye annak, hogy a vádlott kivonja magát a nyomozás vagy a bírósági tárgyalás alól, az új Be. kizárólag abban az esetben teszi lehetővé a kényszerintézkedés elrendelését, amennyiben a vádlott eljárás alóli kibúvási szándéka testet öltött bizonyos konkrét előkészületek foganatosítása formájában.

Az új Be. 223. § (1) bek. b) pontja értelmében az előzetes letartóztatás elrendelhető, amennyiben a vádlott megpróbálja befolyásolni a tettestársakat, a tanúkat vagy a szakértőket, illetve megpróbálja megsemmisíteni, megrongálni, elrejtteni vagy ellopni a tárgyi bizonyítékokat, valamint megpróbál rábírnival egy másik személyt, hogy a fentebbiek valamelyikét elkövesse. Következésképpen, a fentebb hivatkozott helyzetben a vádlott megpróbálja befolyásolni az ügyben kihallgatandó személyek vallomásainak a tartalmát, azonban az előzetes letartóztatás elrendelése érdekében nem elegendő kizárólag azt igazolni, hogy a vádlott találkozott vagy beszélgetett a tettestársakkal vagy megkérdezte őket, hogy mit nyilatkoztak vagy mit szándékoznak nyilatkozni. Az EJEB joggyakorlatában leszögezte, hogy az előzetes letartóztatás elrendelése azon célból, hogy a vádlott ne befolyásolhassa a tanúkat vagy a vádlottársakat, igazolható a bűncselekmény súlyosságára és az ügy komplexitására való hivatkozással¹¹, azonban az idő múlásával és a bizonyítási eszközök beszerzésének befejezésével az előzetes letartóztatás fentebb említett okokra hivatkozással történő meghosszabítása már megalapozatlan¹².

Az új Be. 223. § (1) bek. c) pontja értelmében az előzetes letartóztatás elrendelhető, amennyiben a vádlott nyomást gyakorol a sértett félre vagy megpróbál csalárd egyezséget kötni a sértett féllel. A nyomásgyakorlásnak számtalan formája létezik, lehet az személyi erőszak alkalmazásával való fenyegetés, vagyon elleni bűncselekmény elkövetésével való fenyegetés, zsarolás, azonban olyan formákat is ölthet, amelyeknek önmagukban nincs büntetőjogi jellegük, mint például egy adott magatartás ismételt és erőltetett "sugalmazása" a vádlott részéről. Fontos megjegyezni, hogy a csalárd egyezség megkötése érdekében nem szükséges, hogy a vádlott feltétlenül nyomást gyakoroljon a sértett félre, ugyanis a sértett fél

¹⁰ Volonciu, Nicolae et al., i.m., pp. 503.

¹¹ Ld. EJEB, Wemhoff v. Németország, 1968. június 27.

¹² Ld. EJEB, Debboubt alias Hussein Ali v. Franciaország, 1999. november 9.

megvesztegetése is alkalmas lehet a csalárd egyezség megkötéséhez. A vádlott és a sértett fél között megkötött megállapodás abban az esetben ölt "csalárd" jelleget, amennyiben a megállapodás a törvény kijátszását szolgálja és általa a vádlott mepróbálja a büntetőeljárás kimenetelét befolyásolni. Következésképpen, egy megállapodás "csalárdnak" minősül, amennyiben a sértett fél részéről egy helytelen eljárási magatartás feltételez¹³, mint például hamis vallomás tétele, a vallomástétel megtagadása vagy előző vallomások visszavonása.

Az új Be. 223. § (1) bek. d) pontja értelmében az előzetes letartóztatás elrendelhető, amennyiben a vádemelést követően a vádlott újabb szándékos bűncselekményt követett el vagy újabb szándékos bűncselekmény elkövetését tervezi. A régi Be.-vel ellentétben, amely csak abban az esetben tette lehetővé az előzetes letartóztatás elrendelését, amennyiben a vádlott újabb bűncselekményt követett el, az új Be. lehetővé teszi a kényszerintézkedés elrendelését abban az esetben is, ha a vádlott csak előkészületeket tett újabb szándékos bűncselekmény elkövetése érdekében. Ugyanakkor, a régi Be.-vel ellentétben, amely lehetővé tette a gyanúsított előzetes letartóztatását is, az új. Be kizárólag abban az esetben teszi lehetővé az előzetes letartóztatás elrendelését, amennyiben az eljárás alá vont személy a vádemelés után követ el újabb szándékos bűncselekményt vagy tervezi ennek elkövetését.

Az új Be. 223. § (2) bek.-e egy olyan különleges előzetes letartóztatást igazoló helyzetet szabályoz, amely alapját a vádlott közrendre gyakorolt negatív hatása képezi. A fentebb hivatkozott rendelkezés értelmében az előzetes letartóztatás elrendelhető, amennyiben a vádlott alaposan gyanúsítható azzal, hogy a következő bűncselekmény kategóriák valamelyikét követte el: élet elleni, testi épség és egészség elleni, nemzetbiztonság elleni, illetve amennyiben a következő bűncselekmények valamelyikét követte el: kábítószer-, fegyver- vagy emberkereskedelem, terrorizmus, pénzmosás, pénzhamisítás, zsarolás, nemi erőszak, személyi szabadság megsértése, adócsalás, hatósági közeg megsértése, korrupciós bűncselekmény vagy bármely más olyan bűncselekmény, amelynek felső határa 5 év börtönbüntetés vagy annál magasabb és a bűncselekmény súlya, elkövetési módja és körülményei, a vádlott ismeretségi köre, származási helye, büntetett előélete és más a vádlott személyére vonatkozó körülmények arra engednek következtetni, hogy a vádlott személyi szabadsághoz való jogától történő megfosztása szükséges a részéről a közrendet fenyegető veszély elhárításához. Fontos megjegyezni, hogy a régi Be. is szabályozott egy olyan előzetes letartóztatást igazoló helyzetet, amely szintén a közrend megvédését szolgálta, azonban, a jelen szabályozással ellentétben, nem írta elő azokat a konkrét kritériumokat, amelyek lehetővé teszik a vádlott közrendre gyakorolt hatásának felmérését. A közrend védelmével kapcsolatosan a Strasbourgi Bíróság kifejtette¹⁴, hogy bizonyos nagyon súlyos bűncselekmények elkövetése befolyásolhatja a társadalmi reakciót azáltal, hogy egy általános nyugtalansági állapot válthat ki és ezáltal *ideiglenesen* igazolhatja az előzetes letartóztatás elrendelését, amennyiben konkrét adatokkal igazolható, hogy a vádlott szabadlábra helyezése valós mértékben zavarja a közbiztonságot.

III. Az előzetes letartóztatást szabályozó eljárás

Fontos megjegyezni, hogy míg a többi kényszerintézkedést – a lakhelyelhagyási tilalom kivételével – az eljárás nyomozati szakaszában az ügyész vagy bizonyos esetben a nyomozó hatóság is elrendelheti, addig az előzetes letartóztatást az új Be. 203 § (3) bek.-e értelmében az eljárás nyomozati szakaszában kizárólag a személyi jogok és szabadságok érvényesítéséért felelős bíró rendelheti el a nyomozást felügyelő vagy vezető ügyész kérelmére. A fentebb hivatkozott jogszabály értelmében a tárgyalást előkészítő eljárás

¹³ Volonciu, Nicolae et al., i.m., pp. 506.

¹⁴ Ld. EJEB, Letellier v. Franciaország, 1991, június 26.

folyamán az előzetes letartóztatás elrendelésének hatásköre a tárgyalás előkészítéséért felelős bírót, míg az eljárás bírósági szakasza folyamán, ugyanezen hatáskör az eljáró bíróságot illeti meg. Minden esetben, az előzetes letartóztatás elrendeléséről az illetékes hatóság egy indokolt végzésben dönt a nyomozati, illetve a tárgyalást előkészítő szakaszban egy nem nyilvános tárgyalást követően [új Be. 203 § (5) bek., Legfelső Ítéltő- és Semmítőszék jogegyesítési felfolyamodás alkalmával elfogadott 4/2014-es számú határozata], míg a bírósági szakaszban a kényszerintézkedés elrendelésnek feltételeit mindig nyilvános tárgyaláson ellenőrzik [új Be. 352 § (1) bek.].

Az előzetes letartóztatással kapcsolatos kérelmek elbírálása alkalmával (elrendelés, meghosszabítás, helyettesítés, visszavonás, hivatalból történő megszüntetés) kötelező a jogsegély biztosítása, más szavakkal, ezen kérelmekről kizárólag a vádlott választott vagy hivatalból kirendelt ügyvédje jelenlétében lehet dönteni, ugyanakkor, a vádlott jelenléte is kötelező, akit az eljáró bíró vagy bíróság minden esetben köteles kihallgatni¹⁵, amennyiben a vádlott nem él hallgatáshoz való jogával. Az EJEB kifejtette¹⁶, hogy az előzetes letartóztatás elbírálásának alkalmával a vádlottnak joga van tényleges ügyvédi képviselő igénybevételéhez.

Az Egyezmény 5. § (3) bek.-e értelmében a letartóztatott személyt *haladéktalanul* bíró vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más tisztségviselő elé kell állítani és a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezték. A “haladéktalanul” kifejezést minden esetben az ügy konkrét körülményeire való tekintettel kell ellenőrizni. Az EJEB hangsúlyozta¹⁷, hogy a “haladéktalanul” kifejezés eltér a “rövid határidő” vagy “ésszerű határidő” fogalmától, ugyanis ezeknél jóval rövidebb időintervallumot feltételez, tekintettel a rendelkezés céljára, amely nem más, mint az önkényes szabadságtól való megfosztás kiküszöbölése. Az új Be. 225. § (2) bek.-e értelmében, amennyiben a vádlott ellen őrizetbe vételt rendeltek el, az előzetes letartóztatásra vonatkozó kérelmet az őrizetbe vétel időhatárának lejártá előtt kell elbírálni, pontosabban az új Be. 209. § (3) bek.-ében szabályozott 24 óra letelte előtt. A jogi szakirodalomban kifejtették¹⁸, hogy egy személy bíróság elé történő vezetése az őrizetbe vételtől számított 24 órán belül eleget tesz a “haladéktalanul” kifejezés követelményeinek.

Az előzetes letartóztatással kapcsolatosan elfogadott végzés (elrendelés, meghosszabítás, helyettesítés, visszavonás, hivatalból történő megszüntetés) ellen gyakorolható jogorvoslati lehetőség és ennek benyújtási határideje tekintetében módosítások figyelhetőek meg az új Be.-ben. Következésképpen, míg a régi Be. értelmében gyakorolható jogorvoslati lehetőség a felfolyamodás volt, amelyről egy háromtagú bírói tanács döntött, az új Be. a felfolyamodást panasszal helyettesítette, amelyről – a Legfelső Ítéltő- és Semmítőszék kivételével – a felettes bíróság egy bírából álló tanácsa dönt. Ugyanakkor, míg a régi Be. értelmében a felfolyamodás benyújtási határideje 24 óra volt a végzés kihirdetésétől számítva, az új Be. 204 § (1) bek.-e, 205 § (1) bek.-e és 206 § (1) bek.-e értelmében, a büntetőeljárás bármely szakaszában, a panaszt 48 órán belül lehet benyújtani a végzés kihirdetésétől számítva, amennyiben a vádlott jelen volt a kihirdetés alkalmával vagy a végzés leközlésétől számítva, amennyiben a vádlott nem volt jelen a kihirdetés alkalmával. A régi Be.-vel ellentétben, az új Be. rendelkezései értelmében a panaszt elbíráló döntés nem egy határozat, hanem egy végzés formáját ölti [új Be. 370 § (1) és (3) bek.].

¹⁵ Ld. EJEB, Aquilina v. Málta, 1999. április 29; EJEB, Assenov v. Bulgária, 1998. október 28; EJEB, Nikolova v. Bulgária, 2004. szeptember 30; EJEB, Pantea v. Románia, 2003. június 3.

¹⁶ Ld. EJEB, Winterwerp v. Hollandia, 1979. október 24; EJEB, Bouamar v. Belgium, 1988. február 29.

¹⁷ Ld. EJEB, Brogan v. Nagy-Britannia, 1988. november 29.

¹⁸ Predescu, Ovidiu - Udrioiu, Mihail, i.m., pp. 130.

Az Egyezmény 5. § (2) bek.-e értelmében minden letartóztatott személyt haladéktalanul tájékoztatni kell egy általa ismert nyelven letartóztatása okairól és az ellene felhozott vádakról. A Strasbourg-i Bíróság kifejtette, hogy a fentebb említett jog az 5. § (4) bek.-ében szabályozott jogorvoslati eljárás érvényesítése tekintetében bír különös jelentőséggel, ugyanis a vádlott az előzetes letartóztatás törvényességét és megalapozottságát csak abban az esetben tudja mérlegelni, ha tisztában van a kényszerintézkedést alátámasztó vád természetével és a kényszerintézkedés elrendelésének okaival¹⁹, ugyanis kizárólag ezek alapján tudja eldönteni, hogy érdemes vagy sem jogorvoslással élni. Az új Be. 228. § (1) bek.-e értelmében az előzetes letartóztatás elrendelése után, a vádlottat haladéktalanul tájékoztatni kell egy általa ismert nyelven a kényszerintézkedést megalapozó okokról. Tehát az EJEB által előírt követelménynek eleget tesznek az új Be. rendelkezései. Mi több, az új Be. 228. § (2) bek.-e értelmében az előzetesen letartóztatott személlyel írásban közlik, hogy joga van panaszt benyújtani a kényszerintézkedés elrendelése ellen, illetve joga van ennek visszavonását vagy helyettesítését kérni.

Az Egyezmény 5. § (4) bek.-e értelmében a szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott bármely személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és jogtalan őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el. Az EJEB leszögezte, hogy az elemzett jogorvoslati lehetőség jelentős mértékben eltér az Egyezmény 13. §-a által garantált általános érvényű jogorvoslati lehetőségtől, ugyanis az 5. § (4) bek.-ében írt garancia nem teszi lehetővé a vádlott számára az ügy összes elemének felülvizsgálatát a jogorvoslati kérelem elbírálása alkalmával²⁰, hanem kizárólag azon részletek elemzését feltételezi, amelyek szükségesek az előzetes letartóztatás törvényességének elbírálásához. Az Egyezmény 5. § (4) bek.-ében írt rendelkezés azt hivatott garantálni, hogy a letartóztatott személynek, a jogorvoslati kérelem benyújtásától számított lehető legrövidebb határidőn belül lehetősége nyíljon az előzetes letartóztatás törvényességének felülvizsgálására²¹. A "rövid határidő" követelményének betartását a Strasbourg-i Bíróság minden esetben az ügy konkrét körülményeire való tekintettel bírálja el²². Erre vonatkozóan az EJEB kijelentette, hogy a bírák nagy munkaterhelése²³ vagy ezek szabadságon való tartózkodása²⁴ nem minősíthetőek olyan okoknak, amelyek képesek igazolni a "rövid határidő" követelményének megsértését, ugyanis minden tagállam köteles hatékonyan megszervezni a bírósági rendszerét. Az új Be. 204. § (4) bek.-e, 205. § (4) bek.-e, illetve 204. § (5) bek.-e értelmében az előzetes letartóztatással kapcsolatos végzés ellen benyújtott panaszt ennek beiktatásától számított 5 napon belül bírálja el a felettes bíróság. Amennyiben figyelembe vesszük az új Be. 204. § (1) bek.-ében, 205. § (1) bek.-ében, illetve 204. § (1) bek.-ében foglaltakat, amelyek értelmében az elsőfokú végzést hozó bíróság a beiktatástól számított 48 órán belül köteles a panaszt az ügy iratsomójával együtt továbbítani a felettes bírósághoz, az 5 napos elbírálási idő önmagában nem is olyan hosszú, ugyanis a felettes bíróságnak gyakorlatilag 3 napja marad a panasz elbírálására. Meglátásom szerint az Egyezmény 5. § (4) bek.-ében szabályozott "rövid határidő" követelményének tényleges betartása érdekében a panasz továbbítási határidejét le lehetne csökkenteni 24 órára, míg ennek felettes bíróság általi elbírálási idejét 2 napra, így a panaszt beiktatásától számított legtovább 3 napon belül lehetne elbírálni, és ezáltal a lehető legrövidebb időn belül el lehetne oszlatni minden kétséget az előzetes letartóztatás törvényességével kapcsolatosan.

¹⁹ Ld. EJEB, X. v. Nagy-Britannia, 1981. november 5.; EJEB, H.B. v. Svájc, 2001. április 5.

²⁰ Ld. EJEB, Nikolova v. Bulgária, 2004. szeptember 30.

²¹ Ld. EJEB, Van der Leer v. Hollandia, 1990. február 21.; EJEB, Musial v. Lengyelország, 1999. március 25.

²² Ld. EJEB, E. v. Norvégia, 1990. augusztus 29.; EJEB, Delbec v. Franciaország, 2002. június 28.

²³ Ld. EJEB, Bezicheri v. Olaszország, 1989. október. 29.

²⁴ Ld. EJEB, E. v. Norvégia, 1990. augusztus 29.

Az előzetes letartóztatással kapcsolatosan benyújtott kérelmekről (elrendelés, meghosszabítás, helyettesítés, visszavonás, hivatalból történő megszüntetés) döntő végzés ellen benyújtott panasz elbírálás során szintén kötelező a jogsegély biztosítása, más szavakkal, ezen kérelmekről is csak a vádlott választott vagy hivatalból kirendelt ügyvédje jelenlétében lehet dönteni. Ugyannakkor, a vádlott jelenléte is kötelező, akit az eljáró bíró vagy bíróság minden esetben köteles kihallgatni, amennyiben a vádlott nem él hallgatáshoz való jogával. Fontos megjegyezni, hogy a régi Be.-vel ellentétben, amely az előzetes letartóztatás visszavonására, helyettesítésére vagy hivatalból történő megszüntetésére vonatkozó kérelmek elutasítása esetén nem tette lehetővé jogorvoslati lehetőség gyakorlását, az új. Be. 204., 205., illetve 206. §-a nem korlátozza a panasz benyújtásának lehetőségét kizárólag bizonyos – az előzetes letartóztatással kapcsolatos – kérelmeket elbíráló végzésekre²⁵.

Az új. Be. 204. § (5) bek.-e, 205. § (5) bek.-e, illetve 206. § (6) bek.-e értelmében, az előzetes letartóztatás meghosszabítását visszautasító, az előzetes letartóztatást visszavonó, illetve az előzetes letartóztatást más kényszerintézkedéssel helyettesítő végzés ellen az ügyész által gyakorolt panaszt, kötelező módon, az előzetes letartóztatás időtartamának lejárta előtt kell elbírálni. A jogi szakirodalomban kifejtették²⁶, hogy amennyiben a fentebb említett panaszt az előzőleg elrendelt előzetes letartóztatás időtartamának lejárta után bírálják el, ez automatikusan az előzetes letartóztatás hivatalból történő megszüntetéséhez vezetne, így az ügyész által gyakorolt panasz tárgytalanná válna.

A Strasbourgi Bíróság hangsúlyozta, hogy a felettes bíróság előtt lefolytatott eljárásnak garantálnia kell a kontradiktorialitás és a fegyverek egyenlőségének elvét. Ezen utóbbi elv tiszteletben tartása, többek között azt feltételezi, hogy a vádlott ügyvédjének betekintési jogot kell biztosítani az ügy iratcsomójába, ugyanis ezen garancia nélkülözhetetlen feltétele annak, hogy az ügyvédnek tényleges lehetősége nyíljon a vádlott letartóztatásának törvényességének megkérdőjelezésére²⁷. A fentebb hivatkozott iratbetekintési jogot az új. Be. *expressis verbis* szabályozza az előzetes letartóztatás nyomozati szakasz során történő elrendelésére [225. § (2) bek.], illetve meghosszabítására [235. § (2) bek.] vonatkozó eljárás alatt. Az előzetes letartóztatás tárgyalást előkészítő eljárás vagy bírósági szakasz során történő elrendelését vagy fenntartását szabályozó rendelkezések között nem lelhetünk fel hasonló jogszabályokat, ugyanis nincsen rájuk szükség, mivel ezen eljárások folyamán a vádlottnak és védőjének a Be. általános iratbetekintési jogot biztosít. Ezzel ellentétben, az előzetes letartóztatással kapcsolatosan elfogadott elsőfokú bírósági végzés ellen benyújtott panasz elbírását szabályozó eljárás nem írja elő a vádlott ügyvédjének iratbetekintési jogát annak ellenére, hogy ez véleményem szerint megalapozott lenne. Amint már említettem, az új. Be. 204. § (5) bek.-e, 205. § (5) bek.-e, illetve 206. § (6) bek.-e kizárólag a kötelező védői jelenlétet szabályozza a panasz elbírálása folyamán, azonban nem írja elő a vádlott iratbetekintési jogát is.

IV. Az előzetes letartóztatás időhatárai

Mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy a régi Be.-vel ellentétben, amely a kiskorú vádlottak esetében rövidebb időtartamra tette lehetővé az előzetes letartóztatás elrendelését, az új Be. nem ír elő külön időhatárokat a felnőtt, illetve a kiskorú vádlottakra vonatkozóan, más szavakkal, ugyanazon időhatárok alkalmazandóak mind a felnőtt, mind pedig a kiskorú vádlottak esetében.

²⁵ Volonciu, Nicolae et al., i.m., pp. 426.

²⁶ Volonciu, Nicolae et al., i.m., pp. 428.

²⁷ Ld. EJEB, Lamy v. Belgium, 1989. március 30.

Az új Be. 226. § (2) bek.-e értelmében az eljárás nyomozati szakaszában az előzetes letartóztatás legtovább 30 napra rendelhető el. A régi Be. rendelkezéseivel ellentétben, az őrizetbe vétel időtartama nem vonható le az előzetes letartóztatás időtartamából. Az új Be. 236. § (2) és (3) bek.-e értelmében az eljárás nyomozati szakasza folyamán a vádlott előzetes letartóztatása többször is meghosszabítható, azonban az egyenkénti meghosszabítások időtartama nem haladhatja meg a 30 napot. Ugyanakkor, az új Be. 236. § (4) bek.-e értelmében, ugyanazon vádlott tekintetében elrendelt előzetes letartóztatás összidőtartama a nyomozati szakasz folyamán nem haladhat meg egy *ésszerű időhatárt*, amely semmiképpen sem lehet több, mint 180 nap. Következésképpen, amennyiben a nyomozati szakasz folyamán az előzetes letartóztatás összidőtartama eléri a 180 napot, az új Be. 241. § (1) bek. a) pontja értelmében az előzetes letartóztatást hivatalból meg kell szüntetni. Az új Be. 239. § (1) bek.-e értelmében az elsőfokú bírósági tárgyalás folyamán a vádlott előzetes letartóztatása nem haladhat meg egy *ésszerű időhatárt* és nem lehet nagyobb az eljárás tárgyát képező bűncselekmény felső határának felénél vagy 5 évnél. Más szavakkal, amennyiben a büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekmény felső határának fele nagyobb, mint 5 év, az előzetes letartóztatás összidőtartama az elsőfokú bíróság előtt automatikusan 5 évre csökken. Az új Be. 239. § (2) bek.-e értelmében a fentebb hivatkozott maximális időhatárt az elsőfokú bíróság megkeresésétől számolják. Ugyanakkor, az új Be. 241. § (1¹) bek. b) pontja értelmében, amennyiben az előzetes letartóztatás összidőtartama a fellebezési eljárás során eléri az elsőfokú bíróság által kiszabott börtönbüntetés időtartamát, az eljáró bíróság köteles hivatalból megszüntetni a kényszerintézkedést. Más szavakkal, az előzetes letartóztatás összidőtartama nem haladhatja meg az elsőfokú bíróság által kiszabott börtönbüntetés időtartamát. Fontos megjegyezni, hogy az új Be. 239. § (2) bek.-ével ellentétben, az új Be. 241. § (1¹) bek. b) pontja nem írja elő, hogy az említett összidőtartamot a bíróság megkeresésétől kell számítani, ami azt jelenti, hogy a nyomozati szakasz folyamán elrendelt és meghosszabított előzetes letartóztatás időtartamát is bele kell számítani az összidőtartamba.

A Strasbourgi Bíróság joggyakorlatában hangsúlyozta, hogy az Egyezmény 5. § (4) bek.-e, az előzetes letartóztatás sorozatos meghosszabítása esetén, azt is hivatott garantálni, hogy ésszerű időhatáron belül a vádlottnak lehetősége nyíljon az előzetes letartóztatás törvényességének felülvizsgálására²⁸. Erre vonatkozóan az új Be. 207. §-a kijelenti, hogy abban az esetben, ha a bíróság megkeresésének pillanatában a vádlott előzetes letartóztatásban van, a tárgyalás előkészítéséért felelős bíró 3 napon belül köteles hivatalból ellenőrizni az előzetes letartóztatás törvényességét és megalapozottságát. Ha a megkeresett bíró úgy határoz, hogy az előzetes letartóztatás törvényes és megalapozott, fenntartja a foganatosított kényszerintézkedést. Más szavakkal, a bíróság megkeresése után, az ügyész már nem köteles 30 naponta kérni az előzetes letartóztatás meghosszabítását, hanem a tárgyalás előkészítéséért felelős bíró az, aki köteles ellenőrizni 30 naponként az előzetes letartóztatás törvényességét és megalapozottságát. Amennyiben a bíró nem tesz eleget a fentebb említett kötelezettségének, az előzetes letartóztatás a 30 nap elteltével hivatalból megszűnik, és már nem lehet tovább fenntartani.

Az új Be. 208. §-a értelmében, amennyiben a vádlott előzetes letartóztatásban van az elsőfokú bíróság megkeresése pillanatában, az eljáró bíróság köteles hivatalból ellenőrizni az előzetes letartóztatás törvényességét és megalapozottságát. Ha az eljáró bíróság úgy határoz, hogy az előzetes letartóztatás törvényes és megalapozott, fenntartja a foganatosított kényszerintézkedést. Az eljáró bíróság köteles ezt az ellenőrzést 60 naponként végrehajtani mind az elsőfokú, mind pedig a másodfokú tárgyalás folyamán. Amennyiben a bíróság nem teljesíti ezen kötelezettségét, az előzetes letartóztatás a 60 nap elteltével hivatalból megszűnik és már nem lehet tovább fenntartani.

²⁸ Ld. EJEJ, Droogenbroeck v. Belgium, 1982. június 24; EJEJ, Weeks v. Nagy-Britannia, 1987. március 2.

Az új Be. ugyan említést tesz az előzetes letartóztatás “ésszerű időhatáráról”, azonban nem definiálja a szóban forgó fogalmat. Ezen okból kifolyólag, az említett rendelkezést a nemzeti hatóságoknak az Egyezmény 5. § (3) bek.-éhez kapcsolódó joggyakorlat figyelembe vételével kell alkalmazniuk. Az Egyezmény 5. § (3) bek.-e kijelenti, hogy az (1) bek. c) pontjában foglaltakkal összhangban (...) a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy *ésszerű időhatáron* belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábba helyezték. Ezzel kapcsolatosan az EJEB kifejtette, hogy az Egyezmény 5. §-a meghatározza azokat a feltételeket, amelyek fennállása estén megengedett a személyi szabadsághoz való jog korlátozása, különös tekintettel a közrend fenntartása érdekében²⁹. Következésképpen, amennyiben a vádlott ellen az eljárás folyamán elrendelték az előzetes letartóztatást, a nemzeti hatóságok kötelesek megvizsgálni, hogy a letartóztatás pillanatától eltelt idő nem haladott-e meg egy olyan ésszerű fogvatartási határt, amelyre törvényesen kötelezhető egy olyan személy, aki az elmarasztaló határozat jogerőre emelkedése pillanatáig az ártatlanság vélelmét élvez. Fontos megjegyezni, hogy az Egyezmény 5. § (3) bek.-e kizárólag abban az esetben alkalmazható, ha a vádlott az 5. § (1). bek. c) pontja értelmében van fogvatartva a hatóságok elé történő vezetés céljából³⁰. Más szavakkal, a vádlott fellebbezési eljárás alatt történő fogvatartása tekintetében már nem alkalmazható az “ésszerű időhatár” feltétele, mivel ebben az esetben a vádlott fogvatartása már az 5. § (1). bek. a) pontjára alapszik, függetlenül attól, hogy az elmarasztaló határozat jogerőre emelkedett-e vagy sem³¹. Ennek értelmében, a vádlott fellebbezési vagy felfolyamodási eljárás alatt történő fogvatartását a tisztességes eljárást szabályozó 6. § (1) bek.-e alapján bírálják el. Következésképpen, az “ésszerű időhatár” feltételének ellenőrzése során, az időhatár végét az elsőfokú elmarasztaló határozat kihirdetése vagy a vádlott szabadlábba helyezése képezi³². A Strasbourg-i Bíróság kidolgozta azokat a kritériumokat, amelyek alapján ellenőrizni lehet az “ésszerű időhatár” feltételének betartását. Ennek értelmében az “ésszerű időhatár” feltételét nem lehet *in abstracto* ellenőrizni, hanem mindig az adott eset konkrét körülményeinek figyelembe vételével kell megállapítani. Az előzetes letartóztatás fenntartása csak akkor igazolt, amennyiben konkrét adatok állnak a hatóság rendelkezésére, amelyekből kitűnik a fogvatartás reális és közérdeket szolgáló szükségessége, amely képes ellensúlyozni a vádlott ártatlansághoz való vélelmének, illetve személyi szabadsághoz való jogának megsértését. Az előzetes letartóztatás elrendelését vagy ennek visszavonását igazoló érvek nem lehetnek általánosak és absztraktok³³. A bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja *sine qua non* feltétele az előzetes letartóztatás elrendelésének és meghosszabításának, azonban egy bizonyos időtartam elteltével önmagában ez nem igazolhatja a vádlott fogvatartását³⁴. Nem a vádlott kötelezettsége azon körülmények igazolása, amelyek a szabadlábba helyezéshez vezethetnek³⁵. Az előzetes letartóztatás többszöri meghosszabítása a bűncselekmény jellegére és a bizonyítási anyagra hivatkozva anélkül, hogy a nemzeti hatóságok igazolták volna az előzetes letartóztatás konkrét okát, az Egyezmény 5. § (1). bek. c) pontjának megsértéséhez vezet, ugyanis kételyeket merít fel az előzetes letartóztatás megalapozottságának tekintetében³⁶. Az EJEB kifejtette, hogy a bűncselekmény súlyossága és a vádlott bűnösségét alátámasztó bizonyítékok önmagukban nem képesek igazolni a vádlott hosszab ideig történő

²⁹ Ld. EJEB, Wemhoff v. Németország, 1968. június 27.

³⁰ Ld. EJEB, Ciulla v. Olaszország, 1989. február 22.

³¹ Ld. EJEB, B. v. Németország, 1990. március 28.

³² Ld. EJEB, Toth v. Ausztria, 1991. december 12; EJEB, Wemhoff v. Németország, 1968. június 27; EJEB, Labita v. Olaszország, 2000. április 6.

³³ Ld. EJEB, Nikolova v. Bulgária, 2004. szeptember 30; EJEB, Smirnova v. Oroszország, 2002. október 3.

³⁴ O. Predescu, Ovidiu - Udriou, Mihail, i.m., pp. 214.

³⁵ Ld. EJEB, Ilijkov v. Bulgária, 2001. június 26.

³⁶ Ld. EJEB, Mansur v. Törökország, 1995. június 8; EJEB, Lavents v. Lettország, 2002. november 22.

előzetes fogvatartását³⁷. Ezen okból kifolyólag, a kényszerintézkedés meghosszabítása érdekében más kritériumokat is figyelembe kell venni, mint például a közrend védelme, a tanúkra való nyomásgyakorlás, a vádlottársakkal való megegyezés, újabb bűncselekmények elkövetésének, illetve a vádlott büntetőeljárás alóli kibúvásának megakadályozása. A Starsbourgi Bíróság joggyakorlata értelmében az “ésszerű időhatár” követelményének ellenőrzése során figyelembe kell venni az ügy iratainak méretét, az ügy komplexitását, a vádlottak és a beidézett tanúk számát, a bíróság által fogatosított intézkedéseket az említett személyek bíróság elé való állítása érdekében, adott bizonyítási eszközök nemzetközi jogsegély révén történő beszerzését, illetve a vádlottak büntetőeljárás folyamán tanúsított magatartását. Ezen utóbbi körülménnyel kapcsolatosan fontos megjegyezni, hogy az “ésszerű időhatár” feltétele nem követeli meg azt, hogy a vádlott kötelező módon együttműködjék a nemzeti hatóságokkal, ugyanis egy ezzel ellentétes magatartás önmagában nem feltételezi az eljárás akadályozását³⁸.

³⁷ Ld. EJE, Tomasi v. Franciaország, 1992. augusztus 27.

³⁸ Predescu, Ovidiu - Udriou, Mihail, i.m., pp. 221.